

Innehåll

Käre Dag, kära läsare! 5

30 år med Dag 7

Kerstin Persson

Provokatören 21

Sofia Lilly Jönsson

Söka samförstånd – resa i
ekumenikens berg-och-dalbana 31

sr Inger Johnsson

Räkna med bråk ...! 47

Berit Simonsson

Det strukna broderordet 55

Johanna Andersson

En politiskt styrd kyrka 70

Eva M. Hamberg

Ur mitt prästliv 80

Till Dag Sandahl, vän och broder i Kristus

Annika Borg

© Respektive författare och GAudete förlag

Boken är tryckt tack vare bidrag från en anonym gåvogivare.

Detta verk är skyddat av lagen om upphovsrätt.

Kopiering är förbjuden.

Omslagsfoto: Rolf Hamark

Ikon på sidan 101 Maria, Gudsmodern från Don,
målad av Katriina Fyrlund (efter förlaga av Theofanes greken,

ca 1400). Foto: Byrå Bengtsson

Grafisk form: Eva Lena Johansson

Tryck: BALTO print, Litauen 2018

Distribution: GAudete förlag

Pålsjögatan 71 b, 254 40 Helsingborg

Tel. 042-37 48 10

E-post: anna@malmberg.org

www.gaudete.se

ISBN 978-91-86577-73-5

Maria – den odelade kyrkans utmaning 92

Katrina Fyrlund

Trons hjältar 110

Landsförrädare, prostituerade, gråtande
profeter, prestigelösa befälhavare

Kiki Pettersson

Born to read

– forced to work 120

Anna M Ehde Malmberg

Den flygande mässhaken 135

Ingegerd Källström

Glimtar ur en kyrkomusikers
samarbete med Dag 141

Marie Alvhäll

Bäste Dag, Käre Dag,
Broder Dag ... 146

Ann Lång

Käre Dag! 149

Anna Greek

Appendix 153

Teologie kandidaterna *Anna Margareta Ehde*
och *Berit Simonsson*

Käre Dag, kära läsare!

Detta är en present med anledning av Dag Sandahls 70-årsdag. Vi som överlämnar den kallar oss "Dags systrar", och den beteckningen kan rymma många fler än de som här visar sig.

Systrar får man, de är inget man väljer. Systrar har också en tendens att samtidigt gå sin egen väg och finnas kvar.

Denna skara systrar har jag lyckats samla bland annat på basis av signalspaning i Mohedatrakten. Du skall inte tro att det bara är kring Uppsala man kan göra intressanta iakttagelser och utifrån dem kartlägga både självklara och överraskande samband.

Själv har jag inte tid att skriva, som du vet lägger min egen karriär ibland hinder i vägen för att delta i makens och dina trevligheter. Mitt bidrag denna gång blir bara receptet du bad om sist vi sågs, tillsammans med Olofssons hemma hos oss. Som du kanske minns är det en soppa som varit traditionell på den tyska sidan av min släkt, så var så god, "Mahlzeit!". Och njut av den artikel-buffé som boken bjuder på, alltihop är till Dig!

Din vän och syster
Deborah Salander,
överstinna

Biersuppe aus Westfalen

½ l helles Bier
½ l Milch
1 Zimtstange
1 Prise Salz
60 g Zucker
20 g Speisestärke
2 Eier, getrennt
1 TL Zucker

Milch mit Zimtstange, Salz und 40 g Zucker zum Kochen bringen, mit der kalt angerührten Speisestärke binden. Eigelb mit dem restlichen Zucker verquirlen, mit dem Bier mischen und nach und nach in die Milch giessen. Suppe erhitzen, aber nicht mehr kochen lassen.

Die Zimtstange entfernen. Eiweiss mit 1 TL Zucker steif schlagen, mit einem Teelöffel kleine Klösschen auf die Suppe setzen und garen. Die Suppe heiss servieren.

30 år med Dag

Kerstin Persson

Vi träffades första gången i maj 1971. En inte helt angenäm upplevelse för någon av oss.

Växjö stifts teologgrupp var på rundresa i stiftet och för att se hur de kyrkliga livet levdes i verkligheten och hur arbetet gjordes bland annat i Kalmar.

Min chef Pehr Edwall var den som ensam talade om församlingens förtjänster (mest), trots att vi var flera med olika uppgifter som kunnat komplettera. Allt gick bra så länge han hade läget under kontroll, men så blev det dags för frågor. Prosten Edwall hade många goda sidor men direkt folklig var han inte och den här situationen kände han sig inte bekväm i.

Det ställdes förmodligen ett antal frågor, men jag minns bara en.

Pehr hade talat om distriktsindelningen, som var den äldsta i Sverige för att inte säga i världen, och hur bra den fungerade. Som uppföljning undrade Dag, om det fanns någon social skiktning, om det såg olika ut i norr och söder och hur man hade tacklat det.

I stället för att säga som sanningen var, att man under en längre tid varit underbemannade – hälften av prästtjänsterna sköttes av pensionärer – och haft jämn gärning med att hålla näsan över vattenytan och egentligen inte hunnit arbeta offensivt, så sa Pehr: ”Jag tycker det är en ointressant fråga.” En ängel gick genom rummet! Dag fann sig snabbt och sa, att han kommit för att få svar och inte för att få sina frågor bedömda som mer eller mindre intressanta och

muttrade att den där kyrkoadjunktstjänsten i Kalmar fick nog vara för hans del.

Bäst så tyckte vi och återgick till vardagen.

På hösten samma år får vi på veckoplaneringen veta att efter prästvigningen före jul kommer en pastorsadjunkt att missiveras till Kalmar, nämligen Dag Sandahl. Prosten Edwall beskrev honom som en unghäst som står och stampar i spiltan och sådana måste tämjas ...

Vi suckade lite stilla och sen återgick vi till vardagen.

Jag hade kommit till Kalmar hösten 1969 som församlingssekreterare. Då var Kalmar Församling fortfarande en enhet. Visserligen indelad i distrikt som nämnts, men inte särskilt självständiga.

Hände något i centrum gick kyrkfolket man ur huse dit.

Min uppgift var att samordna undervisningen i olika åldrar med tonvikt på barn och ungdom. Redan från början blev det så att jag fick visst ansvar för Norrliden, en ny stadsdel där församlingen inte hade någon utpost.

Jag fick i uppdrag att tillsammans med en av prästerna skaffa lokal och starta söndagsskola och föräldragrupp i Norrliden.

Det här var under miljonprogrammets tid och det byggdes rejält. Någon kyrka eller permanent lokal för församlingsverksamhet var inte inplanerad. Kyrkorådet som ansvarade för den biten tänkte sig att den sen länge planerade kyrkan i Bergadistriktet skulle räcka för Norrliden också. Avståndet är visserligen korta i stan, men i praktiken kom det inte att fungera så som kyrkorådet tänkte.

De olika stadsdelarna kom att bli så gott som självförsörjande med affärer, post (det var då det!), skola och läkarstation. De som bodde där vände sig snart vid att ha allt inom gångavstånd. Fanns inte kyrkan där fick det vara.

1971 var husen på Två systrars väg färdiga. Det gatunamnet kom att få stor betydelse i vårt arbete. På hösten blev SKS erbjudna att hyra en lokal i källaren av nr 10 och församlingen hängde på. Den invigdes en söndag i september och fick följdriktigt namnet Norrlidssalen. Det var 15:e söndagen efter Trefaldighet, som handlar om "Det enda nödvändiga" och evangeliet om Jesus på besök hos Marta och Maria. Det tog tre år innan någon begrep vilken tanke Gud hade med det. Då ersattes Norrlidssalen med Eva Spångbergs benägna bistånd av Två systrars kapell! Hon hade varit hos oss och talat någon lördag, och när hon skulle gå sa hon: "De här gråa väggarna skulle behöva något färggrant." På tåget hem kom Eva på lösningen. De två systrarna, som gatan hade namn efter var förstas systrarna i Betania, Marta och Maria. Väl hemma täljde hon en förlaga till den relief vi under tio år hade på den grå betongväggen och sedan tog med oss när kyrkan byggdes.

Starten var ganska trevande. Söndagsskolan flyttade från Röda gatan och vi startade lite mera verksamhet för barn, men först den 5 mars 1972 började regelbundna gudstjänster med inbyggd söndagsskola. Efter att Unghästen anlänt hade vi funderat och diskuterat några månader om vilken strategi vi skulle ha. Vi ville bygga en levande församling med söndagens Högmässa i centrum, det vet jag med dagens perspektiv, men jag vet inte om jag vågat formulera det så då. Vi skriver jag nu, för plötsligt hade jag gått från att vara ensamarbetare till att vara del i ett litet

arbetslag. Till Dags stora gåvor hör den att få människor att tro på sin förmåga och att använda den.

Jag minns att jag hade vissa farhågor att vår ganska stora söndagsskola skulle dö ut, när den byggdes in i gudstjänsten. Det skulle inte komma några vuxna, de storstilta planerna skulle sluta med att det bidde en tumme! Det hände förvisso inte i ett trollslag, men uthållighet är ledstjärnan när det gäller församlingsbyggande. Det fick vi erfara många gånger.

Den första terminen var det kanske 10 vuxna inklusive präst, kantor, diakonissa och prästfru och tjugofem barn som kom! Det var en mycket enkel gudstjänst byggd på den söndagsskolgudstjänst som den ersatte. Jag överdriver inte om jag säger att det inte spelade någon roll om vi använde den apostoliska, nicenska eller athanasianska trosbekännelsen. Alla var lika obekanta. Därför hade vi under lång tid – om det inte var dop – Margareta Melins: Jag tror på dig, Gud min Far ...

Vi hade förmånen och svårigheten att börja från början.

Det betydde att vi inte behövde ta någon hänsyn till vad som gjorts förr, men vi saknade också stödet från en församlingsskärna. Vi kunde aldrig tänka, när vi planerade något: fam N. N. kommer i alla fall! Särskilt vid de stora helgerna kunde det vara kritiskt. Julbön i en källare är inte så attraktivt! Oron fanns alltid: Tänk om det inte kommer några eller ännu värre, tänk om det kommer två!

Samtidigt med satsningen på söndaglig gudstjänst jobbade vi med en intensiv satsning på ”marknadsföring” genom att röra oss i området bland annat för att dela ut terminsprogram för hand och fot.

Då var en engelsk pastoralteolog – Martin Thornton – på modet. Vi läste och blev inspirerade av hans böcker. Han talar om vikten att satsa på gudstjänst, själavård, undervisning. Vi lärde av de franska arbetarpräster, som talade om tre stadier i församlingsbyggandet: Vänskapens stadium, ordets stadium och sakramentens stadium.

Mycket av vårt arbete den här första tiden gick ut på att etablera vänskapskontakter. Den sociala situationen var sådan, att det föll sig naturligt att satsa på familjeaktiviteter, men de var på det vänskapliga planet och de skulle bara fylla den uppgiften. Jag ser i gamla terminsprogram mer eller mindre fantasifulla rubriker: ”Vi syr en sovsäck till vår tama ål” med flera.

Vi gjorde utflykter med eller utan korvgrillning. Själv minns jag fortfarande fasan när korvburken jag köpt visade sig innehålla fläskkorv! Lanthandeln någon kilometer bort hade redan då liberala öppettider som väl var.

Arbetet i början gick ut på få kontakt med människor som bodde i området. Det betydde att vi inte började eller slutade med andakt. Det går inte att locka folk till kyrkan genom att annonsera en sak och i själva verket vilja erbjuda något annat. De är inte dumma, de tar vad de vill ha – betet och spottar ut kroken! Det hindrar inte att det ska finnas olika aktiviteter för den sociala gemenskapens skull, men syftet är inte att de ska leda till att gudstjänststatistiken ökar. Det är en bieffekt om det skulle inträffa!

Bön förekom givetvis ändå och från hösten -73 finns helgmålsbön med i terminsprogrammet och från hösten -74 aftonbön onsdag och fredag och något år senare också söndag.

När två nunnor från Whitby, England kom 1980 blev

det daglig tidebön, morgon och kväll, som vi fortfarande har. Den gemensamma bönen var tillsammans med söndagens gudstjänst hela tiden ryggraden i vårt arbete.

Vi firade familjegudstjänst ett år utan att fira Mässa. Vi ville inte börja fira Mässa, förrän vi bedömde att situationen var mogen för det. Många av dem som kom till oss var antingen ”nybörjare” i gudstjänstsammanhang eller hade de varit borta under en längre tid. Så det gällde att börja med ”mjölkföda” som Paulus säger.

Under tiden talade och undervisade vi mycket om nattvarden. (För att överleva själva åkte vi till Domkyrkans Högmässa efter vår gudstjänst medan vi bidade rätt tid.) Dessutom: i de flesta församlingar var inte nattvarden en självklar del av söndagens gudstjänst på 70-talet. När vi väl började gick utvecklingen väldigt fort till söndaglig Mässa och nattvardsundervisning för barn.

Under den här tiden växte också andelen vuxna, vi kunde öka ut gudstjänstordningen med flera moment och gudstjänsten kom mer och mer att likna högmässan i handboken, även om familjehögmässan också idag präglas av att en del av församlingen är under konfirmationsåldern: Inget skriftetal eller beredelseord i början utan predikan mynnar ut i syndabekännelsen.

Parallellt med det inre byggandet fanns också ett yttre eller dröm om snarare. 1976 bildades Småkyrkostiftelsen för att verka som påtryckningsgrupp för ett framtida kyrkobygge. Under tiden blev källarlokalen alltmer kyrklik. De orangerutiga gardinerna – de var ju 70-tal! – ersattes med naturfärgade som bakgrund till altaret, lysrören byttes ut mot mer stämningsfull belysning, en del av Småkyrkostiftelsens insamlade medel användes till träreliefer av Eva Spångberg, lokalen utökades genom att ett cykelförråd

gjordes om till sakristia och den tidigare sakristian blev en ”korsarm” där orgeln så småningom fick sin plats och då var det 1979.

När vi 1984 lämnade vårt provisoriska kapell i källaren på Två systrars väg och flyttade till vår kyrka ovan jord hade snittet i gudstjänst ökat till 80. Så här i efterhand kan det verka som om allt bara löpte på ”från klarhet till klarhet”, men så var det inte.

För det första: Det var mycket stor cirkulation på boende de första åren. Vål hade man lärt känna en familj, så skulle den flytta till Smedby eller Öland, när bron blev färdig och det var bara att starta på ruta ett igen!

För det andra: Det andliga livet växer långsamt och måste få göra det. Det går inte att forcera människors andliga växt. Vi vill gärna tro, att det som betyder allt för oss också gör det för andra. Vi utläser mer än vad som finns där.

Somliga människor kommer till församlingen för att få social gemenskap och enbart det och försvinner kanske efter ett tag, därför att de hittat något bättre på annat håll och då blir vi besvikna för vi trodde att det var något mer och djupare som drev dem. Jag har upplevt det så många gånger, men inte lärt mig ändå.

Särskilt sista tiden innan kyrkan byggdes var påfrestande – ständiga kast mellan hopp och förtvivlan. Vi som var anställda kände nog att det skulle bli skönt att vila på lagrarna några år! Vi hade nått ett av våra mål. Dags för en liten hydda på förklaringsberget. Men det blev inget sådant bygge den här gången heller!

Gunnar Blidö, som var komminister i Örsjö, sade dagen efter kyrkoinvigningen: Nu surfar ni på vågen ett par år. Sen återgår det till det vanliga igen! Han hade varit med att bygga upp en nerbränd kyrka på nytt, så han borde veta.

Jag trodde inte på hans profetia ändå, men så blev det.

Och då är jag inne i den andra fasen.

När jag kom till Kalmar fick jag genast höra att här skulle man gå långsamt fram. Favoritrepliken på nyheter var: Så har vi aldrig gjort förr. Så gjorde vi inte på prosten Björks tid! I vår lilla källarförsamling var det aldrig någon som ifrågasatte några förslag. Alla tyckte det var kul, om det hände något nytt.

Efter flyttningen inträdde en tydlig förändring. Det blev två generationer: de som varit med före kyrkbygget och de som kom med efter. Till och med i min barntimmegrupp hörde jag en femåring tillrättavisa någon nykomling: Du var inte med i GAMLA KAPELLET, underförstått: du har ingen rätt att yttra dig.

Vuxna uttrycker sig inte alltid lika tydligt, men andemeningen var densamma. Här har vi slitit i dagens tunga och hetta och så kommer några till en färdigbyggd kyrka och tror att de har lika stor rätt som vi.

Volymen på församlingsverksamheten ökade genom bättre lokaler och flera anställda. De gjorde att alla inte kunde vara med på allt, inte kontrollera allt, inte veta allt som det varit tidigare. Även om det kanske inte sades rakt ut, kunde man tydligt uppfatta: Görs något när jag inte kan vara med är jag inte viktig längre.

I våra pastoralteologiska böcker hade vi läst att kyrkoarbetarna tar hand om församlingen och församlingen tar hand om evangelisationen, men det är bara i böcker tydligen. Nu såg vi hur församlingen riskerade att bli ett ghetto i stället för en spjutspets.

Vi hade varit vana vid en stadig uppgång, nu blev det stagnation och till och med tillbakagång. Då tror jag, vad det än står i böcker, att kyrkoarbetarna har ansvaret att gå

före och försöka bryta trenden medan tid är.

Jag minns nu inte riktigt vad vi gjorde. Det tyder på att det inte var något särskilt revolutionerande. Jag vet att vi tog upp några gamla idéer, som egentligen alla gick ut på att föra dem som är i periferin – föräldrar till barnen i grupperna, till exempel – närmare centrum. Vi upplevde – som vi gjort gång efter annan – att familjhögmässan är det mest evangeliserande. Trots att den inte är sådan till sin karaktär, utan mer vad som på frikyrkospråk kallas helgelsemöte, är den ändå det som under åren fungerat mest församlingsbyggande.

Vad vi än satsat på har Högmässan ”gått” bäst, fastän att vi inte gjort avkall på något centralt, men försökt göra den så folklig och festlig vi kan. Kanske måste evangelisationen inte alltid vara avpassad efter mottagaren. Ibland fungerar det tydligen att ha något för stort att växa i, något för högt att sträcka sig mot!

Så är vi framme vid den tredje fasen i vårt församlingsbyggande.

Det finns namngivna församlingar i Nya testamentet. Det tråkiga är att många av dem är utdöda, de finns inte längre. Det gäller till exempel församlingen i Efesos. Till den säger Gud i Uppenbarelseboken: ”Det har jag emot dig att du har övergett din första kärlek ...”.

Det är en risk i alla församlingar att den första glöden falnar, att engagemanget upphör. Det behövs förnyelse hela tiden, om inte nybyggande så åtminstone reparationer!

Dag och jag, som varit med från början, kunde ibland känna att mycket kärlek och engagemang gått förlorat, när volymen blev större och antalet anställda flera. I källaren på Två systrars väg var det vi två, en timanställd egentligen

pensionerad kantor och en lokalvårdare några timmar i veckan. Nu var vi åtta anställda, visserligen bara fyra på heltid, men ändå.

Det var en nödvändig utveckling med den större volym vi hade nu och den utveckling som skett i samhället. Hemmafruar, som fortfarande var något att räkna med på 70-talet, har man knappt sett på kort. Och samtidigt innebär det ökande antalet tjänster en fara att församlingen blir vår, de anställdas arena. Vi tänker ut, planerar och producerar. De som kommer förväntas konsumera.

Det var nu hösten 1998

Vi hade haft en jobbig period i arbetslaget med täta personalbyten genom att folk varit barnlediga, tjänstlediga för studier, lediga för att pröva annan tjänst.

Det var åter dags att utannonsera en församlingspedagogtjänst. Dag hade en annan idé, som han redan något halvår tidigare försökt få gehör för i arbetslaget. Den gick ut på att istället för att tillsätta tjänsten skulle vi försöka få frivilliga att åta sig en del av arbetsuppgifterna och omfördela andra uppgifter inom arbetslaget. De pengar som sparades på det här sättet skulle användas till utbildning, särskilt två studieresor.

Efter mycken diskussion bland de anställda, undersökte vi intresset i församlingen. Först kom det upp ett anslag och det talades om att vi behövde folk som engagerade sig mera aktivt än tidigare. Gensvaret var ganska lamt – sex personer var intresserade.

Det kom upp ett nytt anslag under rubriken ”Räkna med mig” och på pappret fanns allsköns uppgifter uppräknade som kunde utföras enskilt eller i grupp. Det fanns för-

slag på trädgårdsgrupp, festkommitté, administrativ grupp för utskick m m, undervisningsgrupp för barn och vuxna, reparationsgrupp och så vidare. Nu blev det ett enormt gensvar. Vi – som de flesta församlingar, antar jag – har haft svårt att få folk att engagera sig, ta ansvar. Nu var det plötsligt ca 50 personer som förklarade sig villiga och som hade begåvningar och erfarenheter, som vi inte hade en aning om.

Vi startade projektet ”Räkna med mig”. Det skulle löpa på två år. Den som ville vara med åtog sig en uppgift för den tiden, men hade möjlighet att hoppa av eller byta uppgift efter ett år (eller av särskilda skäl). Under åren skulle det vara regelbundna samlingar till stöd och uppmuntran i den konkreta uppgiften och fördjupade kunskaper i bibeln och den kristna tron.

För de pengar vi sparade in på den vakanta tjänsten kunde vi dessutom göra två studieresor till Rom ett år och till Israel ett annat med mycket låg egen kontantinsats.

De som anmälde sig kände inte till dessa planer, men alldeles säkert fungerade de som morot när man väl anmält sig. Även om man tycker att man funderat över om tid och lust räcker till, innan beslutet tas, så kommer det förr eller senare en svacka, när man är färdig att ge upp. Då tror jag att resorna betydde mycket för att ta nya tag.

Det har handlat mycket om frivillighet de senaste åren.

Vi kan inte hålla på att anställa fler och fler, när antalet medlemmar minskar och ekonomin blir sämre, har det låtit.

Då ska det sägas klart: att jobba med frivilliga innebär inte mindre arbete för de anställda, utan ett annat sätt att arbeta, som ger större möjligheter.

Frivilligheten är nödvändig, inte för arbetets skull – det